

HAGYOMÁNY

Táncalkalmak Nagyszalontán

A hagyományokkal, néprajzzal foglalkozók egyöntetű véleménye szerint a tánc a legősibb művészet. Míg a hangszerek készítéséhez jó hallású és ügyes kezű személyek kellettek, addig a tánc egyetlen eszköze maga az emberi test. Ősiségére vallanak a természeti népeknek a tamtamozásra s egyszerű énekére lejtett kórtáncai.

A mai szalontaiakat jószerével a várost alapító hajdúk kórtánca érdekli, amelyről néhány korabeli metszet tanúskodik. Egyes elemeit a XX. század elejéig jelentős számban az Orosi pusztán s a környéken élő pásztorok botolói őrizték meg. A XVIII. század derekától az osztrák hadügy bevezette a Werbungot, az újoncoknak nótázással, férfítáncal való toborzását. Ebből adódott a szülő- és a körverbungnak e mezővárosban való olykori feltűnése. Noha évszázad múltán már nem verbuváltak, annak ellenére megőrizték, s afféle férfias kórtáncá alakították.

Táncoló hajdúk, XVII. század

ak, továbbá a kereskedő- és iparoscsaládok felnövekvő gyermekei látogatták. A Polgári Leányiskolát 1906-ban alapították. A 15-16 éves, a serdülőkorból éppen hogy kilépett leánykáknak Weiss úr külön foglalkozást kezdeményezett. Mellőlük a párok sem hiányoztak, mert esztendő múltán a fiúgimnáziumot érettségizetető főgimnáziummá rangosították, ahonnan a néhány évvel idősebb ifjakat elvárták.

Természetes, hogy a többséget alkotó paraszti réteg fiataljai a szórakozásnak, a fiú-lány ismerkedésnek más formáját alakították ki. 1910 tájáig ezt az alkalmat a vasárnap délutáni „cicázás” nyújtotta. Ez egy közös körjáték neve, amely a párválasztást is elősegítette. Két ilyen találkozási hely állandósult: a város keleti felében lakók a mai kórház helyén lévő tágas mezőn, a nyugatiak a Gacsó legelőn kergetőztek, cicáztak. A leányok saját nótázásukra – kis köröket alkotva – kórtáncot jártak. A legények távolabbról figyelték mozgásukat, viselkedésüket, s a hangulat fokozódásakor maguk is beálltak, s a körbeforgás átalakult csárdássá. Napszálltakor nemenként kisebb csoportokban tértek haza, de ekkor már egy-egy legény a kiszemelt lány mellé szegődött és beszélgetve hazakisérte. Jegyezzem meg, hogy egyik közösség sem látta szívesen, ha a másik városrészhez tartozó fiú hozzájuk állt be.

A cicázásnak leánykérés, eljegyzés, majd lakodalom lett a vége. Ez utóbbi táncszokásairól is néhány szót! A lányos házhoz tartó menet végén muzsikus cigányok húzták az alkalomhoz illő vidám nótákat, előttük pedig öt-hat legény táncolt, forgolódott, ugrott, ujjával pityegtetett. Az egyházi szertartást követően – zene és tánc kíséretével – a lakodalmas ház várta a meghívottakat. Étekzés végeztével az idősebb-

bik vőfély kihirdette: kezdődik a menyasszonytánc! Ez mindenkor csárdás volt: lassú és sebes, forgatással zárva. A felkérők sorrendjét a hagyomány szentesítette. A menyasszonytánc befejezése után a felkontyolás következett, a vendégek számára pedig a multság, tánc, nóta kivilágos-kivirradtig. E hagyományhoz egyes parasztcsaládok a kollektivizálást, szövetkezetesítést követően is ragaszkodtak. A XX. század évtizedeiben a cigányok egyre inkább műdalokat játszottak, sőt a fiatalok rendelkezésére modern táncmelódiák is fölhangzottak, s ők immár tangót, foxot, keringőt jártak.

Ezek után reményvesztetten kérdezzük: a hagyományos magyar mozdulatművészet teljesen kihalt a városiasodással, a polgárosulással? Hiteles választ a XX. század legfelkészültebb magyar táncszakértőitől kaptam. 1955 őszén Nagyszalontára érkezett – kutatói céllal – *Martin György* és *Pesovár Ernő*. Ők mondták: „*Botoló néven az Alföld északkeleti-keleti peremvidékén a pásztorok s a cigányok őrzik a fegyveres-botostáncok legrégebb, legépebb típusait.*” Eszmecsereük során kimondták: őket az itteni sajátos népi táncok érdeklik. Nemleges válaszom után a cigányközösségek fölkeresésével bíztak meg. A Vajda tériek már polgárosultak, zenészekként, napszámosakként keresik meg a kenyerüket. Ám akkor még álltak a városon kívül eszkbált kunyhók a Kigyóser melletti mocsár partján. Ide veztettem el őket, és tanúja lettem főntebbi kijelentésük hitelességének. Két, 40 év körüli férfi vállalkozott a botoló eltáncolására. Frissen szerzett barátaim mindezt lefilmezték. Tőlük tudtam meg, hogy a táncosok a botot vagy más eszközt (fokos, juhász kampó stb.) fegyverként kezelik, mivel eleink egykor karddal bizonyították harci készségüket, ügyességüket. Ezt őrizték meg az ütés, vágás, dőfés mozdulatai. Befejezés előtt a botokat keresztbe a földre dobták, majd átugrották szokott sorrendben. Hangszer híján az odaesődült asszonyok, férfiak nótázásukkal biztosították a ritmust.

Itt vetődik fel ama kérdés, hogy a szalontai magyarság melyik rétege őrizte huzamosabban és legtovább a testmozdulatokkal kifejezett érzelmeket? A válasz vitathatatlan: a paraszti életformához kötődő férfiak (kisebb hányadában nők), de kiváltképpen a műdalokat terelő pásztorok, gulyások, kanászok. A hagyományt becsülő magatartásuknak köszönhető, hogy a társadalom mély átalakulása ellenére, másfél-két évszázad múltán a hajdú tánc bizonyos elemei fölfedezhetők voltak. A XX. század első harmadában bojtárkodó, majd költővé rangosodott *Sinka István* nem egy versében örökítette meg munkatársainak táncszokásait. E sorból kimagaslik a legszebb, leghíresebb epikus költeménye, az *Anyám balladát táncol*, amelyben az ősi magyar néphit egyes elemei a mozdulatok s a magatartás módjában, formájában fejeződtek ki.

* * *

A hagyományos állattartás apadásával a népi szokások halmazából e táncmozdulatok is kihullottak. Következtek a szocializmus évtizedei a pártot dicsőítő, ünneplő rendezvényesorozatokkal. E műsorok, vetélkedők elmaradhatatlan eleme a román, magyar, orosz (egy ízben kínai) népies táncot bemutató üzem csoportok dobogóra lépése. Betanítóik – pedagógusok, tánctanárok, hivatásos koreográfusok – felkészültségétől függött, hogy a népviseletbe öltözött fiatalok milyen mértékben érvényesítették a hagyományos mozdulatokat, vagy ellenkezőleg: a nemzeti elemeket a maguk elképzelése szerint fűzték össze, nem ritkán oda nem illő mozdulatokkal társítva.

A XX. század végén a globalizáció, az audiovizuális készülékek uralma pusztító hatással volt (és van napjainkban is) sajátos társastáncainkra, mozgásművészetünkre. Az 1970-es években az ifjúság körében divattá lett a diszkók látogatása. Ebben a 20 ezer lakosú kisvárosban 10–12 teremben várták a rángatózásra vágyó ifjúságot. *Jámbor Lajos* hivatásos tánc tanfolyamára egyre kevesebben iratkoztak be. De változtak az idők, s ezzel együtt a szórakozási szokások is. Három évtized múltán a diszkók népszerűsége aláhanyatlott. Napjainkban csupán két vállalkozó biztosít termet a modern táncok kitartó híveinek.

E szalontai beszámolót egy bizakodásra ösztönző kezdeményezés

A nagyszalontai Toldi néptánc csoport nagyváradi fellépése

felvillantásával kívánom lezárni. Néhány évvel ezelőtt a néptánc oktatásnak egy lelkes elkötelezettje vetődött el e hajdúvárosba. Nagy Albert, a Szeged Táncsoport vezetője Biharországban tájékozódott a helyi táncgyományok felől. Az itteni téttlenséget tapasztalván elhatározta: ahol ezt igénylik, ott a jövőt képviselő fiatalok közreműködésével a táncgyományokat életre kelti. Őt községben, kisvárosban kérték Berci bácsi segítségét. Nagyszalonta is közéjük tartozott. Harminc 6-14 éves kisdíákkal megalakították a *Toldi néptáncsoportot*. Időközben Nagy Albert – sajnos – az öröklébe távozott. Azonban – nagy szerencsénkre – Szegeden élnek olyan lelkes tanítványai, akik követik példáját. Ismereteiket már átadták néhány helybeli tanító- és óvónőnek, akik megszakítás nélkül foglalkoznak a kisdíákkal. Közös erővel olyan színvonalra jutottak, hogy számtalan esetben ők képviselik Arany János városának kultúráját, lett légyen szó Szegedről, Nagyváradról vagy a testvérvárosokról.

Dánielisz Endre

A műkedvelő színjátszás emlékei Gyimesközéplekon

A Csíkvármegye keleti részén fekvő Gyimesvölgy amatőr színjátszásáról az első adatok 1909-ből származnak, amikor a mai központi, úgynevezett „megálló”, Majláth Gusztáv Károly nevét viselő iskolában¹ az akkori kántortanító, *Orbán István* az iskola nagyobb tanulóinak betanított egy szindarabot, és azt a legnagyobb osztályban felállított színpadon több alkalommal előadták a szülőknek és a közönségnek. Valószínűleg vallásos jellegű szindarabocska lehetett, mert a rendező kántortanító irányításával egy alkalommal a templomban is bemutatták. A helybeliek emlékezete szerint a legények karácsony és húsvét másodnapján minden évben rendeztek szindarabos bálokat. A szervezők a tanítók voltak, és a darabot az iskola színpadán adták elő.

1975-ben előkerült tizenkét darab II. Károly román király arcképével ellátott, megsárgult lapú iskolás füzet, melyek az 1920-as években betanult népszínművekből való leány főszerepeket tartalmazták. Minden darab főszereplője a tehetséges *János Erzsébet* volt, akinek családjából később egy tanult színész is kikerült: a temesvári színháznál működő *János János*. A gyimesi szerepeket *Antal János (Pisti)* – aki még Gábor Pista János és a „Láski” János névre is hallgatott – írta le gyöngybetűs írással. Mindegyik szerep végéhez utasításokat is írt, mert a sokat olvasott fiatalembert a tanító „föreendezőnek” léptetett elő, s aki annyira szerette a kultúrát, hogy élete végéig az olvasás és a népnevelés volt a „hobbija”. Ezek a megjegyzések nagyon érdekesek, és elárulják az írójá lelkesedését falustársai szórakoztatása és nevelése iránt. Tekintsünk bele egynéhány utasításba!

Amikor befejezte *A cigány* című népszínmű másolását, ezt írta: „*Utasítás: Hangosan beszélni! Végzavakra figyelni! Nem hadarni! Írásjeleket betartani! Leírtam Antal János főreendező, 1926. febr. 26.*” Amikor végre sikerült lemásolnia a *Kintornás család* című szindarabot, így lelkesedik: „*A firhang lejtő! Leírtam Antal János főreendező, 1928 Jan. 8-án, 118 mondat, János Erzsike szerepe.*”

Antal János sokat vállalt magára, mert évtizedeken és rendszerváltásokon átívelve, valósággal hátán vitte a színjátszás szervezését, betanítását – a tanítók nagy örömére! Ne feledjük el, hogy a népszínművek betanítása és előadása a két világháború közötti legvadabb románosítás idején történt, amikor Középlekon a gyimesvölgyi iskolák közül csak a *megálló felekezeti iskolát* sikerült megvédeni, csak itt oktathatták anyanyelven a tantárgyakat. Tehát fiatal, lelkes „föreendezőjükkal”, aki mögött Orbán István kántortanító állt, az 1920-30-as években borsot törtek a betelepített román tanítók és velük együtt az elrománosító politika orra alá.

De nézzük tovább a főreendező bejegyzéseit!

Amikor *A hit* című szindarab női főszerepét lemásolta Erzsikének, aki mindenik népszínmű igazi népi „primadonnája” volt, ezeket jegyezte meg: „*Leírtam 1933. December 17-én, Antal János főreendező, Gyimesközéplekon. Sok szerencsét a megtanulásához ennek a szikra szerepnek!*” Hát nem is volt ez annyira „szikra” (kevés), hiszen teleírt a szereppel egy 28 oldalas füzetet! Amikor pedig befejezte a *Piros bugyelláris* női főszereplőjének a mondókáját, így ad hálát az Istennek: „*Lefogyott hál Istennek egy hétre*”, majd egy verset is faragott a primadonnához:

¹ Gyimesközéplekon felső, nyugati részén, a Mária Magolna templomnál lévő *tarkói* vasúti megállónál épült iskola Majláth Gusztáv Károly gyulafehérvári püspök (1897–1938) alapította 1903-ban.

„Sokat irtam én, hej de sokat, de sokat
Ezért Erzsé adhatsz páros csókokat!”

Nem tudom, a csókokat megkapta-e a rendező a primadonnától, de a művészek világában sok minden megbocsátható, még ha naív művészekről is van szó.

A hozzánk került füzetek szerint 1926 és 1933 között a következő népszínműveket tanulták be és elő is adták: 1926. február végén: *A cigány*, 1927. január 8.: *A kintornás család*, 1927. december 25.: *A falurossza*, 1930. január: *A tolong*, 1931. január: Piros bugyelláris, 1931. december: *A betyár kendője*, 1932. január: *Sárga csikó*, 1932. december: *A pásztor*, 1933. január 14.: *Gyimesi vadvirág*, 1933. december 17.: *A hit*. A dátumok általában nem a bemutatás, hanem a szerepleírás időpontját rögzítik. Ezután következett a szöveg tanulása, majd a próbák és az előadás. Láthatjuk, hogy a betanulásra és az előadásra általában a téli hónapokban került sor, amikor – főleg a legények – nem voltak annyira elfoglalva. A lányok, asszonyok a próbákra fonnivalót, vagy varrnivalót vittek, nem ültek ott hiába. A visszaemlékezők szerint minden évben volt legalább két bemutatás. A népszínművekben, ahol ismeretlen népdal- vagy műdalbetétek voltak, azokat helyi megfelelőekkel helyettesítettek. Így például a tiltott szerelemhez nem az eredeti dalt énekelték, hanem az „*Úgy akartalak szeretni, ne tudják/ Az irigyek kivilágosították*” kezdetű gyimesi keservest!

Miről árulkodik az előadott darabok lajstroma?

Csak véletlen, hogy éppen ezek a füzetek, szerepek, darabok maradtak ránk, de a még élő szereplők az 1970-es évek elején elmondták, hogy már sokkal azelőtt, de egészen az 1950-es évekig minden esztendőben rendszeresen betanultak és bemutattak újév, karácsony vagy húsvét táján évente két színművet, majd bál következett. Ezek voltak a hagyományos *szindarabos bálók*. A bemutató helye a „megálói iskola”, majd 1949/1950 után a „kultúrthonok” voltak. A „rég Magyarvilág” vége felé, az 1890-es évektől, de bizonyosan a XX. század elejétől lehetnek itt szindarabos bálók, amikor már voltak tanítók, akik behozhatták a fővárosból a divatos népszínműveket. Beletekintve a XIX. század végi és XX. század eleji műkedvelő színjátszás történetébe, Magyarország városaiban és falvaiban ugyanazok a népszínművek voltak népszerűek: *A cigány*, *A falurossza*, *A Piros bugyelláris* és így tovább. Egészen biztos, hogy ezeket nem az 1920-as években hozták Gyimesbe, hiszen akkor már tombolt a „rég románvilág”!

Itt Erdélyben azonban ezek a darabok mást is jelentettek, mint az anyaországban: megnyilvánulási lehetőség volt Trianon után a magyar ajkúak szórakoztatására és kisközösségeik létezésére, összekovácsolására is!

Ezt az igen hasznos amatőr műkedvelő hagyományt, a színjátszást átörökítették a „kicsi magyarvilág” idejére (1940–1944), de még az 1950-es, 1960-as évekre is, sőt később is komoly műkedvelő színjátszás volt Gyimesközéplekon, amiről később szólunk. Nekem még volt szerencsém zsenge gyermek- és ifjúkoromban bekukkantani a színjátszás és általában a kultúra szeretetével megáldott, östehetséggel született *Antal János (Pisti)* „főrendező” életébe. Szeretnék két, róla szóló történettel tisztelni az emlékének.

A Magyar Autonóm Tartomány idején a gyimesközépleki híres énekkar tartományi versenyen vett részt Marosvásárhelyen. A be nem avatottaknak úgy tűnt a gyimesi csángó viselet, mintha azt románok hordoznák, pedig színben, formában, himzésben nagyban különbözik attól! Miközben felvonultak a városban, románul kérdezték a kórus tagjaitól, honnan jöttek? A gyimesiek azonban – főleg az asszonyok – nem tudtak románul, így nem is válaszoltak. Az előadás elején valakinek be kellett mutatnia a csoportot, de senki nem vállalkozott rá. Aztán az öreg Antal János lassan előlépett a függöny elé, és így mutatta be a csoportot: „*Mi vagyunk a gyimesi csángók. Soha nem volt olyan szerencsénk, hogy mindenki egyszerre szeressen, vagy utáljon! Volt, aki kedvelt a ruhánkért, de unt a beszédünkért, mások pedig pont fordítva: szerettek a szép szavunkért és untak a kieresztett ingért, a ruhánkért! Ezek vagyunk mi, gyimesi csángók!*” Néma csend lett a teremben, majd felesattant a taps, mert a vásárhelyiek megértették, hogy soha nem volt könnyű csángónak lenni!

Másik alkalommal Csíkszeredában szerepelt a középleki kulturális csoport. Ott is, habár voltak köztük tanítók, tisztviselők, Antal Jánosra esett a választás, hogy a közönségnek beszéljen a csoportról, általában a kultúra helyzetéről Gyimesben. Kiállt a függöny elé és beszélt az olvasás fontosságáról, idézett Jókai Mór könyveiből. Elmondta többek között, hogy a nagy írótól vette az ötletet, hogy a színész, vagy bárki, aki a tömeghez szól, hogyan győzheti le a lámpalázát: „*Én úgy nézem magukat – mondta –, mint ahogyan a jó öreg Jókaitól tanultam, vagyis mintha előttem, ott lent a nézőtérben egy csomó káposztafej lenne. S én csak beszélek, beszélek, amíg a káposztafejek rám mosolyognak!*”

Azt már nem tudom, hogy ez az idézet valóban megtalálható-e valamelyik Jókai könyvben, de hogy ismerte, olvasta Jókai műveinek nagy részét, abban biztos vagyok! Azért is hívták még *Láski János*nak, mert a nevelőanyja így biztatta arra, hogy tegye már le azt a könyvet és nézzen ki az állatokra, hogy – „Láss ki János, mi van az állatokkal!”

Amikor meghalt, már másnap két szekus tiszt civilben, mint a dögleső keselyűk, csaptak rá az öreg Láski János aranyozott, díszkiadású Jókai Mór sorozatára, egy szál felpakolták és elvitték. A szomszédasszony szerint 28 vagy 30 kötet volt. De hát ezt nem tudhatta a szeredai nézőközönség, amikor csettintgettek, csodálkoztak, hogy ez az öreg csángó Jókaitól idéz gondolatokat.

Csodálni való dolog az is, ahogyan ez az ember, rendszerek és határok változásaitól függetlenül, mindig megtalálta a maga helyét a faluja művelődési életében. A „rég Magyarvilág”-ban kezdte, a „román üdöben” folytatta, majd 1942-ben annak a csoportnak volt tagja és lelkes szervezője, amelyek Budapesten a Gyöngyösbokréta keretén belül ízelítőt adott a gyimesi népi kultúrából: lakodalmast mutatnak be leányszóktetéssel és más játékokkal. Mint mindenik együttes, ők is pompás helyi viseletben álltak színpadra.

Mit mondhatnék még erről az elkötelezett emberről? Talán annyit, hogy az 1945 utáni időszakban is megtalálta a helyét! Rendszerváltás volt, a határok ismét messze költöztek Gyimestől, hazaszivárogtak az életben maradt hadifoglyok, s akkor a „népi demokrácia” még az emberibb arcát mutatta, legalábbis az egyszerű gyimesi ember még nem érezte a saját bőrén az úgynevezett proletárdiktatúrát. És mintha pótolni szeretnék volna a szörnyű háborús éveket, erős műkedvelő mozgalom bontakozott ki az egész Gyimes völgyében. A falusi amatőr színjátszás továbbra is igen-igen fontos helyet foglalt el a gyimesiek életében. És Antal János addig tevékenykedett, ameddig csak képes volt erre, amíg a politika nem telepedett rá teljesen a műsortervekre! Az elején népszínműveket tanultak be a fiatalok, évente kétszer színdarabos bálákat szerveztek, amelyek fontos eseménynek számítottak a falu életében. Újra színre kerültek a már ismert népszínművek, a Cigány, a Csikós, a Sári bíró, de megjelentek más, klasszikus darabok is, pl. Moliere. A fősvény. De magyar íróktól is adtak elő, mint Szilágyi Edétől a Liliomfit, Fazekas Mihálytól pedig a Ludas Matyit. Érdekes még megfigyelni, hogy amikor az anyaországban vitatkoztak a Gyöngyösbokréta mozgalom művészi hatásáról, és némelyek – mint Muharay Elemér – azt állították, hogy az a magyar „jobbágy-kultúrát” mutatja be, akkor az már előre vetítette ezt a szemléletet és késve, de Erdélybe is begyűrűzött. Ugyanez volt a helyzet a népszínművekkel is: először a magyarországi színpadokról tündek el, majd nálunk is egyre gyérebben mutatták be. Pedig a népszínművek – megírásuk és előadásuk színvonalától függetlenül – olyan darabok voltak, amelyek a köznépet a kultúrházba, „színelőadásra” szoktatták. Általuk a polgárosodás, a városi kultúra egy szeletének a falvakba való észrevétlen belopásának lehettünk tanúi, az emberek szórakozva művelődtek, tanultak. Ha kissé igényesen akarok fogalmazni, kialakult egy „színházlátogató” közönség, amely később, amikor bekövetkezett a műfaj halála, sokszor a szemünkre hányt a – lehet, nosztalgiaiával –, mint például az 1905-ben született Hosszú Fülöp, hogy „hol van az az idő, amikor szombat este szépen felöltöztünk ünneplőbe, és beült a fél falu az iskolába vagy a kultúrházba egy jó színdarabra! Mért nem mutatnak, tanulnak ma is ilyeneket?” S ha mindez szóba került, sorolták még a színdarabok címeit is, sőt emlékeztek a jó „színeszi” teljesítményekre is! Vajon miért szerették a népszínműveket az emberek, akiket a művelődési otthonba csalogattak ezek a darabok? Mert a megszokott, nehéz, de itt mélységesen nyugodt életvitel után, ebben a fejetetejére állt világban (Trianon, román világ, határok tologatása, két szörnyű háború, sűrűn, székurta, beszolgáltatások stb.), legalább egy-két órára felejtani tudtak. A jó könyv, a színház képes az embert órákra áthelyezni egy más, képzelt világba!

Tehát az 1900-as évek legelejétől 1950-ig tehető a színjátszás virágzása Gyimesben! Ekkor a politikának még nem volt mit keresnie a színjátszásban, és az emberek szórakozni, tanulni jártak a színelőadásokra! Persze akárhogy is igyekszek kizárni a szórakozásból a politikát, Trianon hatását nem lehetett kiiktatni. A népszínműveknek igenis szerepük volt a nemzeti tudat őrzésében. Gondoljuk csak el: 1920-at írunk, amikor az iskola udvarán megszólítják a nyelvhajcsárok a gyermeket, mert magyarul szól a társához. Ekkor, bizony, jól jött az embereknek az izes nyelven megírt, jó magyar népszínmű, amely ráadásul a népeletet mutatta be, aminek sok közös eleme lehetett minden magyarul beszélő vidéken. Álomba ringatta a nézőket, szép álomba, reménységbe, hiszen tiltott szerelem gazdag és szegény fiatalok között, itt is akadt bőven. Voltak, bizony itt is fájdalmas, tiltott nagy szerelmek, sőt a tragédiák sem hiányoztak. A nézők sokszor magukra ismertek a szereplőkben. Mert itt is volt féltékenység, egy életet át vonszolt, teherként viselt egymásmellézárás. Valahogyan, valamiért mindenképp szóltak ezek a darabok: az idősebbekhez, hogy hogyan alakulhatott volna, a fiatalabbjához, hogy hogyan alakulhat majd a sorsuk. De ezekben a színművekben a fenti élethelyzeteken kívül jelen voltak a falusi élet más elemei is: a lakodalom, a mulatozás, a jókedv, a becsületesség, a katonáskodás, a magyar népszokások. Ezért

volt könnyű megoldani a népdalbetéteket is: azonnal akadt a témának megfelelő, helyben is énekelt népdal vagy műdal.

Amikor a romantikus betyárvilágot játszották a színpadon, az sem volt idegen a gyimesiektől. Itt is élt egy híres rabló, ki tudja mikor, Gy. Balán. Aztán voltak hegyi rablók, azoknak épp úgy, mint Rózsa Sándornak, voltak széplány vagy asszony szeretőjük. Az is igaz, hogy az 1960-as évektől ezek a régi világ szereplői, parasztlányai, amolyan „műparasztokká” váltak, hiszen a régi, hagyományos paraszti világ is felbomlóban volt. Nem volt már idő éjjeli zenére, háromnapos lakodalomra, a közösségek szétesetek, a városra ingázó félig munkás-félig parasztnak nem volt ideje, energiája „színházba” járni, főleg falun.

De nemcsak ez volt az oka, hogy a kultúrházak üresen tátongtak! A visszaemlékezők szerint az ott-hon maradtak többségét lassan-lassan az új műsorpolitika idegenítette el a művelődési háztól! Innen a nosztalgia a népszínművek után! Új világról papoltak, új korszakról, új emberről, és ehhez új kultúra kellett! Sikerral járt a régi, hagyományos kis és nagyobb közösségek szétrombolása, a „munkásosztály” nagy álma, hogy immáron mennybe jut, reményekkel vértette fel az egyszerű embereket. Hogy ebből mi valósult meg, az már más kérdés! Egy dolog biztos: új életforma kezdődött. Itt volt például a közös munka, a kollektivizálás! A szüleinktől tudjuk, hogy mennyire „boldogak” lehettek, amikor egyik napról a másikra elveszítették egy életen át összekuporgatott vagyunkájukat! A pártpropaganda megelégtelte a sok „népszínműves nyafogást”, sóhajtozást, nosztalgizást; boldogságra, komoly boldogságra volt szükség és nem értelmetlen, céltalan nevetgélésre – mondták. Így született meg a színpadi vagy az irodalmi művek terjesztette *műboldogság, műelkesedés*. Úgy tűnik, hogy a kezdetek kezdetén még a legjobb írónk közül is sokan hittek az új világ igazságos voltában. Új darabok, új könyvek születtek, amelyek feltétlen az új embert, annak a munkához való viszonyulását, kitartását, ötletességét mutatták be, homlok-egyenes szembenállását mindennel, ami régi. Ehhez pedig ellenség kellett, amire ott voltak a valamikori tehetséges, jó gazdák, akik akadályozták a „fejlődést”, ezért kinevezték őket kuláknak, és nem csak az irodalomban, hanem a mindennapi életben is üldözték, kigúnyolták őket!

Micsoda világ volt ez! Azok a „művek” – versek, színdarabok, regények, novellák – mára eltűntek a színről. Talán egykori szerzőik sem emlékeznek jó szívvel rájuk. A baj csak az volt, hogy az új színdarabok, amiket bemutattak, lassan kiürítették a gyimesi kultúrházakat is, mégpedig több okból. Itt soha nem volt kollektív gazdaság, tehát az ilyen tárgyú darabok nem vonzották az embereket, ez nem az általuk „álmodott” világ volt. Gyimesről sokan a moldvai közös gazdaságokba mentek idénymunkásnak, hogy beszeressék a téli gabonát.² Észrevették, hogy a helyiek nem nagyon dolgoztak a kollektív gazdaságokban, tehát felmerült a kérdés: annyira jó az embereknek a közös munka, amennyire az új színdarabok igyekeztek meggyőzni őket? Volt-e ezekben olyan szereplő, akinek sok év múltán is közszájon forgott a neve, ahogyan az a népszínműveknél történt? Mert akárhogy is nézzük, ebben az eldugott Csángliában a népszínművek a szórakoztatáson kívül valamit mindenkinek jelentettek. Lássuk, hogy az öregek visszaemlékezései szerint mit is jelentettek számukra ezek a darabok?

Az 1903-ban született *Antal János (Pisti)* elmondta: „*Orbán István kántortanító úr engem választott ki, hogy betanítsam ezeket a színdarabokat. Valahonnan ők szereztek be ezeket, úgy tudom, Magyarországról. Segítettek még az akkori tanítónők is. Én írtam le a darabokat a szereplőknek és utasításokat írtam és adtam. Nagyon szerettem ezt a munkát. Főleg a próbákat, amikor a társaság összegyűlt, próbáltunk, szórakoztunk, énekeltünk, néha veszekedtünk, de ez az időszak életem legboldogabb ideje! Örök barátságok, szerelmek kötődtek itt. És fiatalok, lelkesek voltunk, szeretett a közönség. Néha a szereplőket nem a saját nevükön, hanem a szerepbeli nevén szólították a faluban. Nem tudom már, melyik darabban, de volt egy ének, valahogy úgy szólt, hogy: »miért múlik el minden, ami szép«? Valahogy így érzem még ma is!»*

Az 1907-ben született *Jánó Erzsike* – az előadott népszínművek női főszereplője – ezekkel a szavakkal adta ide a színdarabokat tartalmazó írásokat: „*Ez a 10-12 füzet maradt meg, ezt magának adom. A szerepeket a főrendező írta le. Úgy őriztem őket, mint a szemem fényét. Sokszor elővettem, megsimogattam, s elhíheti, hogy ilyenkor kiesett a könnyem. Biza, mikor fiatalasszony voltam, még féltékenység is volt a családban, mert erőst beleltem magamat a darabokba.»*

Ambrus Gyula (Burkus) így emlékezett: „*Azokat a színdarabokat erősen szerettük. Régebb az iskolaházban adták elő, mert ott volt színpad is, még Orbán tanító csináltatta. Később a kultúrotthonokban volt a szereplés. Akkorjában ez volt a legfontosabb szórakozás, utána volt a bál. Ezért mondták, hogy színdarabos bál.»*

² Gyimesben ugyanis nem terem meg a kukorica, de még a búza sem.

Nem elhanyagolható a színjátszás *közönségformáló* szerepe sem. Megtanulták, hogyan kell viselkedni, tapsolni, felöltözni, megérteni a mondanivalót, hiszen beszéltek róla előadás után is. A falu felfedezte tehetségeit: a szereplőket, a jól éneklőket, hiszen mindenik műsorban volt dalbetét, amik közül sokat még ma is énekelnek. És ki tagadhatná a darabok *nevelő, oktató és nyelvművelő* szerepét olyan közegben, ahol a könyv, az olvasás nem volt az emberek erőssége. Nem csak a szereplők, hanem a nézők is vettek át a darabokból szófordulatokat, új kifejezéseket, szókészleket, amiket aztán használtak is.

Az 1960-as, 1970-es években aztán megtorpant az érdeklődés, amikor *fentről* (rajon, megye) kezdtek ajánlani az előadandó színdarabokat. Az is igaz, hogy a hatalom háta mögött összekacsintott a fiatalság – mert nagyon akarta volna a megszokott színdarabos bálók – és a „kulturigazgató”, akinek fontos volt a tömegek jelenléte az általa vezetett intézményben. Ezért aztán nem a Művelődés folyóirat mellékleteiben megjelent pártos, osztályharcos, kollektív gazdaságos témájú színdarabokat választották, hanem valamilyen szórakoztató témájú, vagy klasszikus színművet, sőt néha-néha elővettek régi népszínművet is. Így kerültek ezekben az években színpadra a következő darabok: *Két szoba összkomfort*, *Bakaruhában*, *Maharadzsza*. A *Gyimesi vadvirágot* például háromszor is felújították, aztán itt volt Moliertől a *Botcsinálta doktor*, I. L. Csaragialeától *Az elveszett levél*, továbbá a *Bor*, a *Titanik keringő*, a *Sári bíró*, a *Fehér Anna* és mások. Ezt a korszakot úgy is nevezhetnők, hogy a politikailag még *megett* műfajok ideje.

Tovább folytatták a színdarabos bálók szép hagyományát. Az előbbi sok évtized tapasztalatából átöröklött színjátszás, mint megett és a nép által kedvelt műfaj jó volt arra is, hogy a gomba módra szaporodó új kultúrházakba bevigyék, vagy legalábbis ne veszítsék el a színdarabkedvelő közönséget. Aztán, amikor a műsorpolitika miatt sokan elmaradtak a színelőadásokról, más módszerekhez folyamodott a helyi vezetőség. Hogy érdekelté tegyék a fiatalságot, akik még ragaszkodtak a hagyományos tánccsalakokhoz, nem kaptak rá engedélyt, ha előtte nem volt valamilyen színdarab, vagy egyéb más kulturális megnyilvánulás. Ekkor következett a rövidebb, egy-két felvonásos színdarabok ideje. De minden évben betanultak legalább egy három felvonásost is. Olyan évek is voltak, amikor Középkon öt műkedvelő színjátszó csoport működött és a betanult darabokat szerte bemutatták mind a három kultúrotthonban. Sőt, más községekben is vendégszerepeltek.

Soknak tűnik egyetlen községben 10–12 színdarab betanulása, bemutatása. De pártfeladat volt, hogy színjátszó csoport tevékenykedjék minden nagyobb egységénél, így a három 8 osztályos iskolában, a Bütorgyárban, a szövetkezetekben; aztán az állomási 1-4. osztályos iskola csoportja is tanult be évente egy-két darabot. De aztán egy sor tényező miatt a régi hagyományok elmaradtak, a falusi közösségek szétestek és a kultúra terjesztőinek új tevékenységi formákat kellett kitalálniuk, ami szemléletváltáshoz vezetett:

- megjelent a televízió, az 1990-es évektől pedig a számítógép, majd az internet;
- a hagyományos táncalkalmak, bálók kimaradtak, helyettük jött a diszkó;
- népzenezeink már nem a helyieknek, hanem a külföldi fesztiválok közönségének zenéltek, ha hívták őket, itthon alig lett igény a zenéjükre;
- a fiatalok vagy elköltöztek, vagy ingáztak a közeli munkahelyeikre, s nem volt idejük, kedvük színdarab próbákra, előadásokra jární; otthon ezeket pótolta a televízió, szombatoként a diszkó;
- látva az érdektelenséget, azok a lelkes tanerők, akik a hátukon vitték a műkedvelő színjátszást, már csak hébe-hóba tudtak színre vinni egy-egy darabot. Eljött a fesztiválok, a falunapok, a kerek évfordulók megünneplésének ideje, ezek még megmozgatják az embereket.

De a műkedvelő színjátszás, mint annyi szép hagyomány, már a múlté!

Tankó Gyula